

Gabriela Paprotna

Nauczyciele przedszkoli wobec zasady zaspokajania potrzeb dzieci

Nauczyciel i Szkoła 1-2 (30-31), 134-142

2006

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Nauczyciele przedszkoli wobec zasady zaspokajania potrzeb dzieci

Wprowadzenie

Wiek przedszkolny to okres bardzo intensywnego rozwoju dziecka. Jego przebieg zależy od wielu czynników, wśród których jednym z ważniejszych jest zaspokajanie potrzeb. W odniesieniu do małego dziecka odpowiedzialność za to spoczywa na rodzicach, opiekunach i nauczycielach, jako że ono nie ma jeszcze pełnych możliwości w tym zakresie.

Nauczyciel przedszkola jest wręcz zobowiązany do realizacji zasady zaspokajania potrzeb, jest ona jedną z ważnych norm regulujących jego kontakt z dziećmi.¹ Działanie zgodnie z tą zasadą wpływa na dobre samopoczucie psychiczne i fizyczne dziecka, umożliwia mu prawidłowy rozwój, jak też ma znaczenie profilaktyczne.

Warto dodać, że zaspokajanie potrzeb jest też rozpatrywane w aspekcie podmiotowego traktowania dziecka. Chodzi tu zwłaszcza o te potrzeby, które są jednocześnie wymaganiami, stawianymi w celu zaspokojenia jakiegoś braku, ale – muszą to być potrzeby dziecka, a nie nauczyciela.² A przecież zasada podmiotowości to również ważna norma, według której nauczyciel powinien budować swoje relacje z dziećmi.

Skoro przedszkole jest powołane do tego, by wspomagać rozwój dzieci, interesujące jest przyjrzenie się, jak zasada zaspokajania potrzeb jest realizowana w praktyce. Nasuwają się pytania: na ile nauczyciele są świadomi tej problematyki, jak rozumieją potrzeby dzieci, czy potrafią je rozpoznać w zachowaniu dzieci oraz jakie miejsce zagadnienie to zajmuje w pracy przedszkola.

Na te i inne pytania próbowało odpowiedzieć 50 nauczycieli przedszkoli – studentów studiów zaocznych Gómośląskiej Wyższej Szkoły Pedagogicznej imienia Kardynała Augusta Hłonda w Mysłowicach. Wszyscy nauczyciele byli czynni zawodowo.

¹ zob. M. Kwiatowska (red.), *Podstawy pedagogiki przedszkolnej*, Warszawa 1985, s. 58 – 59

² por. J. Łysiek, *Podmiotowe traktowanie ucznia jako zaspokajanie jego potrzeb W: Podmiotowość ucznia w edukacji wczesnoszkolnej*, Red. H. Moroz, Katowice 1995, s. 18 – 19

Rozumienie pojęcia „potrzeba”

Pojęcia „potrzeba” używamy często potocznie, nie wnikając w jego treść. Nauczyciel jednak, jako osoba legitymująca się fachowym przygotowaniem do zawodu, powinien umieć określić, czym jest potrzeba. Czy tak jest w rzeczywistości? Obrazuje to tabela

Tabela 1. Rozumienie pojęcia POTRZEBA

Lp.	Określenia	Liczba wskazań	%
1.	brak czegoś, niedobór	18	36,0
2.	stan wymagający zaspokojenia	11	22,0
3.	coś koniecznego do dobrego funkcjonowania	7	14,0
4.	pragnienie czegoś	6	12,0
5.	uzupełnienie braków	5	10,0
6.	coś co wiąże się z poczuciem komfortu psychicznego	3	6,0
	Razem	50	100,0

Można przyjąć, że ogólnie pojęcie potrzeby jest rozumiane prawidłowo, jako pewien brak, który trzeba uzupełnić. W wypowiedziach pojawia się też powiązanie potrzeby z dobrym funkcjonowaniem, czy z komfortem psychicznym. Poza tym nie próbowano się wgłębiać w treść pojęcia, ale kierunek myślenia jest zgodny np. z definicją W. Okonia, według którego „potrzeba to stan, w którym jednostka odczuwa chęć zaspokojenia jakiegoś braku, np. w zapewnieniu sobie warunków życia, utrzymania gatunku, osiągnięcia pozycji społecznej i in. Potrzebie zwykle towarzyszy silna motywacja, niekiedy utożsamia się ją z popędem lub instynktem (...)”³

Potrzeby dzieci w świadomości nauczycieli

Dla nauczyciela przedszkola ważna jest nie tylko świadomość konieczności zaspokajania potrzeb dzieci, ale również wiedza o tym, jakie potrzeby ujawniają się w ich zachowaniu. Orientacja ta jest niezbędna, by nauczyciel umiał niejako odczytywać potrzeby sygnalizowane przez dzieci. I choć często jest to kwestia dość złożona, bo podobne symptomy mogą przecież świadczyć o różnych potrzebach, to jednak podstawowa wiedza jest punktem wyjścia do działania, a więc do dostarczania dzieciom tego, co jest niezbędne do prawidłowego rozwoju. Wiedza pozwala nauczycielowi właściwie realizować zasadę zaspokajania potrzeb.

³ W. Okoń, Nowy słownik pedagogiczny, Warszawa 2001, s.308

Tabela 2. Znajomość potrzeb dzieci przez nauczycieli przedszkoli

Lp.	Potrzeby	Liczba wskazań	%
1.	bezpieczeństwa	36	16,4
2.	miłości	33	15,0
3.	akceptacji	32	14,6
4.	bliskości, kontaktu emocjonalnego	26	11,8
5.	ruchu	21	9,5
6.	kontaktów rówieśniczych, bycia w grupie	16	7,3
7.	poznawania	15	6,8
8.	uznania	11	5,0
9.	szacunku	10	4,5
10.	zabawy	9	4,1
11.	aktywności	7	3,2
12.	samodzielności	4	1,8
	Razem	220	100,0

Nauczyciele wskazali wiele potrzeb, najbardziej w ich świadomości zaznaczają się potrzeby: bezpieczeństwa, miłości i akceptacji. Nie wskazano w ogóle takich potrzeb jak np. samorealizacja czy poczucie stabilizacji. I choć ogólnie wymieniono wiele potrzeb, to jednak niektóre uzyskały niewielki procent wskazań. Nawet takie potrzeby, jak zabawa czy aktywność znalazły się na końcu klasyfikacji (może są zbyt oczywiste, żeby je wymieniać?..).

Orientacja w potrzebach to również warunek podmiotowego podejścia do dzieci. Jedną z cech postawy nauczyciela powinna być bowiem gotowość do przyjmowania do wiadomości potrzeb innych i reagowania na nie.⁴ Trudno podjąć działania (zareagować), jeśli się nie wie, jakie potrzeby mają dzieci w wieku przedszkolnym.

W świetle danych z tabeli wiedzę tę można ogólnie ocenić pozytywnie, choć z pewnością wielu nauczycieli powinno ją rozwinąć i pogłębić.

Zadanie zaspokajania potrzeb nie jest z pewnością proste, m.in. dlatego, że mają one różne podłoże. Nie zawsze też działania samego nauczyciela (przedszkola) są wystarczające. Ale z kolci, jak twierdzi M. Kwiatowska, nieprzestrzeganie zasad wychowawczych (w tym i zasady zaspokajania potrzeb dzieci) przynosi zawsze ujemne skutki wychowawcze.⁵

⁴ Por.: A. Brühlmeier, *Edukacja humanistyczna*, Kraków 1993, s. 83 – 98.

⁵ zob.: M. Kwiatowska, (red.), *Podstawy pedagogiki przedszkolnej*, Warszawa 1985, s. 58 – 59

Miejsce potrzeb dzieci w pracy przedszkola

Można przyjąć, że cała praca przedszkola skierowana jest mniej lub bardziej bezpośrednio – na zaspokajanie potrzeb dziecka, jako że głównym celem działań placówki jest wspomaganie i ukierunkowywanie jego rozwoju. „Celem instytucjonalnego wychowania przedszkolnego jest optymalizowanie rozwoju dzieci, przygotowanie ich do podjęcia nauki szkolnej oraz stopniowe włączanie w społecznie zorganizowaną działalność i współzycie ludzi. Realizacja tych celów wymaga: zapewnienia dzieciom odpowiednich warunków do zaspokajania ich różnorodnych potrzeb i rozwijania wielostronnej aktywności; dostarczania bogatych i zróżnicowanych bodźców wszechstronnego rozwoju, organizowania warunków i sytuacji sprzyjających społecznieniu i uczeniu się dziecka”.⁶

Jak widać, problematyka potrzeb zajmuje istotne miejsce w pracy przedszkola. Należy jednak zadać pytanie, w czym przejawia się troska placówki o zaspokajanie tychże potrzeb, żeby sobie uświadomić bardziej konkretnie, na czym zadanie to polega.

Tabela 3. Działania przedszkola służące zaspokajaniu potrzeb dzieci

Lp.	Działania	Liczba wskazań	%
1.	dostosowanie zajęć do wieku (możliwości i zainteresowań) dzieci	12	20,7
2.	ściśła współpraca z rodzicami dla dobra dziecka	8	13,8
3.	dostarczanie dzieciom nowych doznań, przeżyć	6	10,3
4.	dbałość o bezpieczeństwo dzieci; włączanie tych zagadnień do treści pracy	5	8,6
5.	współpraca z psychologiem	5	8,6
6.	częste organizowanie zabaw ruchowych	5	8,6
7.	organizacja zawodów i konkursów rozwijających zdolności dzieci	3	5,2
8.	otoczenie dzieci szczególną opieką we wrześnie – organizowanie zajęć dla dzieci z trudnościami adaptacyjnymi	3	5,2
9.	częste organizowanie zabaw dydaktycznych	2	3,5
10.	częste organizowanie zabaw badawczych	2	3,5
11.	organizowanie zajęć indywidualnych	2	3,5
12.	organizowanie zabaw tematycznych	1	1,7
13.	uczenie dzieci samodzielności	1	1,7
14.	wprowadzanie nowych metod, aktywizujących dzieci	1	1,7
15.	organizowanie zajęć otwartych	1	1,7
16.	realizacja programów profilaktycznych (np. „Spójrz inaczej”- cel: poznanie potrzeb własnych i innych)	1	1,7
	Razem	58	100,0

⁶ S. Guz, Edukacja przedszkolna w okresie przemian, Warszawa 1996, s. 58 - 59

Jak widać, nazwanie przejawów troski o zaspokajanie potrzeb dzieci okazało się dość trudne, niektóre obszary działań zostały wskazane zaledwie raz, innych nie wskazano wcale. Trudności te mogą wynikać z jednej strony z tego, że nauczyciele postrzegają całość swej pracy jako troskę o dobro dziecka (i tak w istocie jest), z drugiej zaś – być może z pewnej niewiedzy, z nieumiejętności skojarzenia konkretnych poczynań z odpowiednimi potrzebami dziecka. Z kolei dostosowanie zajęć do wieku i możliwości dzieci to stwierdzenie obejmujące wiele działań, których nie wyszczególniono, a które są w praktyce realizowane. Ważne jest też, że przedszkola dostrzegają konieczność współpracy z różnymi podmiotami (psycholog, rodzice), zdając sobie sprawę z tego, że nie wszystkie potrzeby dzieci są w stanie zaspokoić same.

Badani nauczyciele wskazywali na dostarczanie dzieciom nowych przeżyć, nowych wrażeń, a więc na potrzeby poznawcze, które w wieku przedszkolnym znacząco ujawniają się w zachowaniu. To dobrze, gdyż w obecnej rzeczywistości, gdzie do dzieci dociera z wielu źródeł ogrom nowych wrażeń, przedszkole powinno w bardzo przemyślany sposób zaspokajać te właśnie potrzeby.

Zastanawiać może nieco mała liczba wskazań dla zabawy. Nie można tego jednak interpretować jako braku świadomości nauczycieli co do znaczenia zabawy w życiu dziecka; ankietowani uznali raczej rzecz za zbyt oczywistą, żeby o niej wspominać.

Trudności w zaspokajaniu potrzeb dzieci

Realizacja zasady zaspokajania potrzeb dzieci to złożone i odpowiedzialne zadanie. Nauczyciele przedszkoli wskazywali na różnego rodzaju trudności w tym procesie

Tabela 4. Trudności w zaspokajaniu potrzeb dzieci

Lp.	Trudności	Liczba wskazań	%
1.	zbyt duża liczebność grup	27	31,8
2.	brak współpracy z rodzicami	24	28,2
3.	postawa dziecka (np. nieśmiałość, zamknięcie się)	7	8,3
4.	brak wiedzy o warunkach rodzinnych dziecka	6	7,1
5.	błędna interpretacja zachowania dziecka – złe rozpoznanie potrzeby	5	5,9
6.	brak współpracy między nauczycielami w przedszkolu	3	3,5
7.	rezygnacja z zatrudniania pomocy w grupie 3 – latków	3	3,5
8.	brak wsparcia ze strony dyrekcji przedszkola	2	2,3
9.	zła sytuacja materialna przedszkola	2	2,3

10.	brak wiedzy i doświadczenia – nieumiejętność nazwania potrzeb	21	2,3
11.	wzrastająca liczba dzieci z nadpobudliwością ruchową	1	1,2
12.	brak pomocy ze strony poradni psychologiczno – pedagogicznej	1	1,2
13.	obawa o posądzenie o molestowanie seksualne	1	1,2
14.	nadmiar obowiązków	1	1,2
Razem		85	100,0

Interesujące, że podstawowe trudności w zaspokajaniu potrzeb dzieci, jakie wskazali nauczyciele, wynikają z braku współpracy z rodzicami, z dużej liczebności grup, czy też z braku należytej orientacji – czy to w sytuacji dziecka, czy też w wiedzy psychopedagogicznej a nie z trudności materialnych, które powszechnie wskazuje się jako przyczynę wielu niedomagań. To dość uczciwe spojrzenie na problem, a jednocześnie krok w kierunku pogłębienia swojej świadomości. Wyniki w tabeli są też jednocześnie wskazówką, co należy usprawnić, w jakich obszarach należy zwrócić większą uwagę na jakość pracy, tak aby służyła dzieciom. Lepsze porozumienie pomiędzy nauczycielami, więcej zrozumienia ze strony przełożonych, ale też i pogłębienie wiedzy z zakresu potrzeb – to wszystko mogłoby się przyczynić do lepszej realizacji zasady zaspokajania potrzeb dziecka.

Zastanawiająca jest myśl o molestowaniu seksualnym. Tu tylko raz wskazano ów problem, jednak w codziennych rozmowach z nauczycielami kwestia ta pojawia się częściej. Niepokojące zjawiska, które mają miejsce w życiu społecznym rzutują również na pracę przedszkola, utrudniając nauczycielom zaspokajanie potrzeby bliskości, czułości, miłości. Wydaje się, że mamy tu do czynienia z brakiem wiedzy na temat roli tej potrzeby w rozwoju dziecka. To również wskazówka do pracy wychowawczej – nie tyle z dziećmi, co z ich rodzicami czy opiekunami. Szczególnie trudno jest nauczycielom realizować porozumienie z rodzicami dzieci. I choć w ostatnich latach ich rola w pracy przedszkola wydatnie wzrosła, to wciąż jest to pole, na którym wiele jest do zrobienia, tym bardziej, że „relacje między nauczycielami i rodzicami – zakres obecności rodziców, możliwości wymiany informacji, współpraca, szacunek, respektowanie różnic w poglądach”⁷ to jedno z kryteriów jakości przedszkola. To jest jednocześnie ten element, na który nauczyciele, poprzez swoją postawę, mogą jeszcze mieć wpływ, w przeciwieństwie np. do liczebności grup, która już od nich samych nie zależy.

⁷ M. Rościszewska – Woźniak, Standardy jakości edukacji przedszkolnej, W: Edukacja przedszkolna w Polsce - szanse i zagrożenia. red. M. Zahorska, Warszawa 2003, s.76

Oczekiwana pomoc

Jak już wcześniej wspomniano, nauczyciele zdają sobie sprawę z tego, że sami nie są w stanie podołać wielu problemom, a tym samym nie zaspokoją potrzeb dzieci w należyтым stopniu. Oczekują więc pomocy ze strony różnych podmiotów, takich jak: poradnie psychologiczno – pedagogiczne, Policja, Straż Pożarna, pedagodzy szkolni, ośrodki kultury, miejscowe zakłady pracy, kościoły, ośrodki pomocy społecznej, biblioteki czy Rzecznik Osób Niepełnosprawnych, a nawet ośrodki wczesnej interwencji. Jak widać – wachlarz instytucji jest bogaty. Jakich działań więc oczekivaliby nauczyciele od swych sprzymierzeńców?

Tabela 5 Oczekiwane działania ułatwiające zaspokajanie potrzeb dzieci

Lp.	Działania	Liczba wskazań	%
1.	spotkania z psychologiem lub pedagogiem szkolnym	22	33,3
2.	większe zaangażowanie rodziców w pracę przedszkola	11	16,7
3.	lepsza współpraca z logopedą	8	12,1
4.	lepsza współpraca z poradnią psychologiczno – pedagogiczną	8	12,1
5.	kursy, warsztaty, szkolenia z zakresu problematyki potrzeb	7	10,7
6.	współpraca z lekarzem pediatrą	3	4,6
7.	współpraca z rehabilitantem	2	3,0
8.	zmniejszenie liczebności grup w przedszkolach	2	3,0
9.	lepsze przygotowanie w trakcie studiów do rozpoznawania i zaspokajania potrzeb dzieci	2	3,0
10.	większa pomoc ze strony nauczyciela - metodyka	1	1,5
Razem		66	100,0

Wbrew tego, czego można by się spodziewać, oczekiwaną pomoc nauczyciele ujęli dość ogólnie, nie precyzując, na czym miałyby ona polegać.

Każde ze wskazań typu „lepsza współpraca” można skonkretyzować, wtedy obraz badanego zagadnienia byłby pełniejszy. Na uwagę zasługuje jednak duża liczba podmiotów, od których nauczyciele oczekują wsparcia w swej pracy. Pośrednio można więc wywnioskować, że wachlarz potrzeb dzieci jest szeroki i samemu tylko przedszkolu trudno sprostać zadaniu ich zaspokojenia.

Na pytanie o własne odczucia w kwestii przygotowania do zaspokajania potrzeb dzieci, 34 nauczycieli (68%) odpowiedziało, że TAK, a 16 – (32%), że NIE. Brak pozytywnej samooceny w tym zakresie ci drudzy uzasadnili następującymi argumentami: nauczyciel uczy się przez całe życie i od razu po studiach nie wie wszystkiego; czasem trudno zrozumieć zachowanie dziecka i nie umie się go

należy ocenić; nie zna się wszystkich rodzinnych uwarunkowań dziecka; nie wszystkie potrzeby nauczyciel może zaspokoić sam; brakuje właściwej wiedzy z zakresu psychologii rozwoju dziecka, brak doświadczenia w pracy z dziećmi.

Sformułowanie uzasadnienia okazało się dla badanych pewnym wglądem w siebie, który uświadomił np. zakres własnej niewiedzy czy też zakres ograniczeń, z jakimi należy się liczyć, zaspokajając dziecięce potrzeby. Jest to niezbędne, by podjąć adekwatne działania, tak by praca pedagogiczna przynosiła pożądane efekty.

Zakończenie

Przemiany, jakie dokonały się w ostatnich latach w edukacji, polegające m.in. na przejściu od orientacji przedmiotowej do podmiotowej, spowodowały, że i w wychowaniu przedszkolnym dziecko jest postrzegane nieco inaczej, niż wcześniej. W coraz większym stopniu jednym z ważnych wyznaczników pracy nauczyciela stają się potrzeby dziecka. Jak określa to K. Duraj – Nowakowa – „potrzeby, pragnienia oraz zainteresowania dzieci, przejawiane w zabawie i przy różnych okazjach nauczycielka podchwytuje, dostosowując do nich treść zajęć. W ten sposób ukierunkowuje dziecięcą aktywność i doprowadza działanie dzieci do spodziewanych rezultatów”.⁸ W ten sposób zasada zaspokajania potrzeb dzieci przyczynia się z jednej strony do bardziej podmiotowego ich traktowania, z drugiej zaś do ich lepszego rozwoju.

⁸ K. Duraj – Nowakowa, *Integrowanie edukacji wczesnoszkolnej – modernizacja teorii i praktyki*, Kraków 1998, s. 79

Bibliografia

1. Brühlmeier A.: Edukacja humanistyczna. Kraków 1993, Oficyna Wydawnicza „Impuls”
2. Duraj – Nowakowa K.: Integrowanie edukacji wczesnoszkolnej. Kraków 1998, Oficyna Wydawnicza „Impuls”
3. Guz S.: Edukacja przedszkolna w okresie przemian. Warszawa 1996, Wydawnictwo WSP TWP
4. Kwiatowska M. (red.): Podstawy pedagogiki przedszkolnej. Warszawa 1985, WS i P
5. Łysek J.: Podmiotowe traktowanie ucznia jako zaspokajanie jego potrzeb W: Podmiotowość ucznia w edukacji wczesnoszkolnej, Red. H. Moroz, Katowice 1995, Wydawnictwo UŚ
6. Okoń W.: Nowy słownik pedagogiczny. Warszawa 2001, Wydawnictwo Akademickie „Żak
7. Rościszewska – Woźniak M.: Standardy jakości edukacji przedszkolnej. W: Edukacja przedszkolna w Polsce – szanse i zagrożenia, Red. M. Zahorska, Warszawa 2003, Wydawnictwo Instytutu Spraw Publicznych

Summary

The topic of needs constitutes a very important place in early school education. The fulfilment of needs is a condition for a proper development of children and also an aspect of treating them as objects.